

Поширення ідей багатоваріантності всесвітньої історії у ХХ ст. призвело до масового виділення археологічних культур спочатку в Західній та Центральній, а потім і в Східній Європі. Пік культуротворення в мезолітознавстві України припав на 70–80-ті роки минулого століття. Однією з провідних фігур у цих культурологічних дослідженнях був завідувач відділу кам'яної доби ІА АН УРСР Д.Я. Телегін. Він сформував і очолив цілу школу молодих українських дослідників мезоліту, які відкрили і розкопали десятки яскравих мезолітичних пам'яток, на матеріалах яких у другій половині ХХ ст. було виділено близько 15 культур мезоліту України та прилеглих територій. До цієї школи мезолітознавців України входили Л. Залізник, В. Степаненко, О. Горелик, Г. Охріменко, М. Оленковський, Д. Нужний, О. Яневич.

Паралельно Київській формувалася Одеська школа дослідників мезоліту Північно-Західного Надчорномор'я на чолі з В.Н. Станко. Її активними учасниками були С. Дворянинов, І. Сапожников, Г. Сапожникова, С. Смолянинова.

Завдяки зусиллям згаданих дослідників була створена джерельна база мезоліту України, на основі якої розроблена сучасна періодизаційна схема мезоліту регіону. Напрацювання українських дослідників мезоліту широко відомі за межами України і використовуються колегами з Білорусі, Росії, Литви, Латвії, Польщі для розробки власних періодизаційних схем фінального палеоліту та мезоліту.

1 — Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

Залізник Леонід¹ (Київ, Україна)

Д.Я. ТЕЛЕГІН — ОДИН З ПЕРШОВІДКРИВАЧІВ НАЙДАВНІШИХ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІЛЬНОТ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Вагомим внеском у світову індоєвропеїстику видатного українського археолога-первісника Д.Я. Телегіна були його масштабні дослідження могильників маріупольського типу та пам'яток середньостогівської культури.

У наш час останні вважаються найдавнішими індоєвропейськими спільнотами півдня Східної Європи. З 30 нині відомих могильників маріупольського типу Д.Я. Телегін особисто розкопав колективні усипальниці Василівка V, Дерейвка, Вільнянка, Микільське, Олександрія, Осипівка, Ясиноватка. Дослідник присвятив маріупольським могильникам дві фундаментальні монографії (Telegin, Potekhina 1987, Телегин 1991).

Окрім розкопок численних поховань та поселень середньостогівської енеолітичної культури півдня України (зокрема поселення Дерейвка, могильник Огринь 8 та ін.) Д.Я. Телегін був першовідкривачем зазначеного культурного явища. Узагальненню численних археологічних матеріалів степового енеоліту України і виділенню на їх основі середньостогівської культури присвячена фундаментальна монографія дослідника (Телегін 1973).

Д.Я. Телегіним зроблені сміливі реконструкції етнічної належності носіїв археологічних культур неоліту, енеоліту, бронзи. Так людність дніпро-донецької культури він вважав праслов'янами; ямково-гребінцевої — пра-фіноуграми; ямників — індо-іранцями; середньостогівців — пра-індо-іранцями; людність культур лійчастого посуду, кулястих амфор, західних шнуровиків — протогерманцями; носіїв лінійно-стрічкової кераміки — іллірійцями; трипільців — фракійцями.

Д.Я. Телегін був прибічником широкої прабатьківщини індоєвропейців, яка охоплювала території від Ютландії на заході до каспійських степів на сході. Розпад індоєвропейської спільноти дослідник відносив до «донеолітичного часу, тобто до мезоліту чи навіть до палеолітичної епохи».

Важливе значення для розуміння етапів розселення ранніх індоєвропейських скотарів V–III тис. до н.е. з Північного Надчорномор'я на захід на Нижній Дунай та північ Балкан має схема міграційних хвиль, запропонована Д.Я. Телегіним у 1990 р.

1. Середній Стіг — Новоданилове (V–поч. IV тис. BC cal.).

2. Нижня Михайлівка, за участю якої на Нижньому Дунаї постали пам'ятки Чорнавода I (середина IV тис. BC cal.).

3. Усатове, за участю якого формувалися пам'ятки типу Чорнавода II (друга половина IV тис. ВС cal.).

4. Ямники (поч. III тис. ВС cal.).

Зазначена схема інвазій індоєвропейців значною мірою не втратила свою актуальність і в наші дні. Принаймні хвилі міграцій, інвазій чи дифузій степового населення з Північно-Західного Надчорномор'я у Подунав'я та на північ Балкан у V–поч. III тис. ВС cal., враховуючи сучасний стан археологічних джерел, заперечити важко.

1 — Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

Залізняк Леонід¹ (Київ, Україна),
Яневич Олександр² (Київ, Україна)

ПІЗНЬОМЕЗОЛІТИЧНА СТОЯНКА ЛАСПІ-7 НА ПІВДЕННОМУ БЕРЕЗІ КРИМУ (УКРАЇНА)

Пізній мезоліт представлений в Криму двома культурами — кукрецькою та мурзак-кобинською. Однією із найвиразніших пізньомезолітичних пам'яток є Ласпі-7, яка розташована в західній частині Південного берегу Криму. Вона була виявлена у 1973 р. та досліджена у 1974—1976, 1983 рр. експедицією ІА АН УРСР під керівництвом Д.Я. Телегіна.

Пам'ятка знаходилась у бухті Ласпі на скелястому схилі берега моря на висоті близько 12 м над поверхнею води. Відклади стоянки, потужністю близько двох метрів, поділені на сім культурних шарів, являли собою глинистий седимент, насичений дрібним вугіллям та мушлями суходольного равлика *Helix albestins*. Серед фауністичних решток — розколоті кістки благородного оленя, косулі, видри, дрохви, водоплаваючих птахів.

Археологічний матеріал з усіх шарів загалом подібний. Він поєднує в собі знаряддя, притаманні мурзак-кобинській культурі з невеликою кількістю кукрекських форм. Зокрема, нуклеуси представлені призматичними, пірамідальними та одним олівцеподібним. Мікролітичний набір складається з